

BALKANS UNITED FOR CLEAN AIR

UJEDINJEN BALKAN
ZA ČIST ZRAK
ОБЕДИНЕТ БАЛКАН
ЗА ЧИСТ ВОЗДУХ

BALLKANI I BASHKUAR
PËR AJËR TË PASTËR
UJEDINJEN BALKAN
ZA ČIST VAZDUH

VENDOSJA NË TRYEZË E TË GJITHA KARTAVE NË LIDHJE ME CILËSINË E AJRIT

Pavarësisht nëse ajri që thithim po përkeqësohet në mënyrë drastike, ose ne jemi thjesht më të vetëdijshëm për të falë aplikacioneve të njohura për celularë dhe fushatave të aktiviste, presioni i publikut mbetet një faktor thelbësor në përmirësimin e sistemit të monitorimit dhe përmbushjen e të drejtës së dikujt për t'u informuar në lidhje me nivelet e ndotjes.

Kohët e fundit dhjetë vjet më parë, të dhënat e ndotjes së ajrit merreshin vetëm nga shkencëtarët dhe institucionet e shëndetit publik. Ne të tjerët vetëm po mendonim nëse po shikonim mjegullën e zakonshme apo një re të smogut dhe pluhurit të imët. Të vetmit njerëz që u ankuan për këtë ishin pacientët me sëmundje kronike të mushkërive dhe banorët e qendrave kryesore industriale dhe minierave. Kjo e fundit me të vërtetë shpesh mund të shihte dhe nuhaste ndotjen dhe të vinte re shtresat e blazës në automjete dhe kopshte bimësh.

Ndërtimi i stacioneve të monitorimit të ndotjes filloi ndërkohë; megjithatë, të dhënat nuk u bënë publike dhe të kuptueshme menjëherë. Sot, programe të caktuara televizive përfshijnë një shfaqje të indeksit të cilësisë së ajrit, megjithëse vetëm në rastin e kryeqyteteve dhe qyteteve të mëdha. Kjo vlen rrallë për hapësirat publike.

Stacionet matëse më të sofistikuara në Ballkanin Perëndimor menaxhohen nga ministritë përkatëse të mjedisit dhe institucionet e tjera nën kujdesin e tyre. Në një formë të thjeshtuar, niveli i përgjithshëm i ndotjes kategorizohet sipas ngjyrave - ka pesë ose gjashtë prej tyre, në varësi të metodologjisë.

Kategoria që përmban treguesin e përgjithshëm përcaktohet nga ndotësi më dominues. Për shembull, nëse përqendrimi i dioksidit të squfurit është një rrezik i një niveli të purpurt për shëndetin, treguesi i grumbulluar do të arrijë kategorinë vjollcë edhe kur të gjitha substancat e tjera janë në jeshile.

Në vitet e fundit, qytetarët gjithnjë e më shumë po blejnë pajisje personale, të thjeshta për matjen e ndotjes së ajrit. Pastruesit shtëpiak të ajrit shtëpiak janë gjithashtu të njohur. Këto zakonisht gjithashtu matin nivelet e lëndës së dëmshme.

Detyrimi ligjor

Qeveria dhe qeverisjet lokale janë ligjërisht të detyruara të monitorojnë ndotjen e ajrit, të informojnë qytetarët për rezultatet, të krijojnë plane dhe të zbatojnë masa përmirësimi kur tejkalojnë nivelet e

lejuara. Përkundër avancimeve të rëndësishme që ndodhën që nga krijimi i stacioneve të monitorimit të cilësisë së ajrit dhe sistemeve që mbajnë publikun të informuar në shtetet e rajonit, cilësia dhe sasia e të dhënave nuk kanë arritur nivele të kënaqshme, dhe rezultatet zyrtare duhet të jenë shumë më të disponueshme dhe të qarta.

Nëse nuk do të ishin faqet e internetit të njohura dhe aplikacionet mobile që ofrojnë të dhëna në kohë reale nga shumica e stacioneve në botë, banorët e shumë qyteteve do të duhej të mbështeten në informacionin e faqeve të internetit të institucioneve lokale. Ato janë shpesh të vonuara dhe të dhënat nuk paraqiten në një mënyrë lehtësisht të kuptueshme.

Për më tepër, shumë zona, përfshirë ato urbane, duhet të mbulohen nga stacionet e monitorimit meqë ende nuk kanë matje të të gjithë ndotësve relevantë. Banorët e zonave me pak popullsi dhe njerëzit pa qasje në internet mbahen kryesisht në errësirë. Nëse ata kanë marrë informacion mbi natyrën, dmth ndotjen e ajrit që arrin nivele të rrezikshme, ata mund të kufizojnë aktivitetet e tyre në natyrë dhe t'i mbajnë dritaret e tyre të mbyllura derisa situata të përmirësohet, siç rekomandohet në situata të tilla.

Qytetarët kanë të drejtë të informohen për nivelet e ndotjes së ajrit dhe të njoftohen për çdo ndryshim që ndodh. Institucionet lokale dhe shtetërore duhet të informojnë qytetarët në kohën e duhur, ngjashëm si kur cilësia e ujit bie në sistemin e furnizimit, ose kur rritet përqendrimi i alergjenëve në ajër ose rrezatimi ultraviolet.

Mund të bëjmë një krahasim tjetër, përkatësisht me paralajmërimet për motin ekstrem ose ndërprerjet e energjisë. Kushtet e motit ndikojnë gjithashtu në përqendrimet e ndotësve të ajrit, megjithatë institucionet kompetente në Ballkanin Perëndimor ende nuk arrijnë të botojnë parashikime të cilësisë së ajrit.

Boshllëqet e sistemit

Sipas gjetjeve nga Komisioni Evropian¹, ne kemi më pak të dhëna në dispozicion në lidhje me nivelet e grimcave në kategorinë PM 2.5 (diametra prej 2.5 mikrometra dhe më të vogla), duke pasur parasysh se shumë stacione ose nuk i matin ato ose e bëjnë këtë me ndërprerje. Ky është një nga ndotësit më të rrezikshëm - pluhuri i padukshëm që depërton në trup, madje edhe përmes lëkurës.

Aty mungojnë analizat kimike të cilat do të përcaktonin burimin dhe nivelet e grimcave dytësore të ajrit. Gjegjësisht, stacionet e monitorimit nuk mund të përcaktojnë origjinën e grimcave, dhe disa lloje të PM nuk arrijnë atmosferën direkt nga djegia, por janë rezultat i reaksioneve kimike të ndotësve të tjerë.

Institucioneve të ngarkuara me monitorimin u mungojnë burimet e mjaftueshme financiare dhe njerëzore, siç thuhet në raportet e Bankës Botërore, përkatësisht, për Maqedoninë e Veriut², Bosnjë dhe Hercegovinë³ dhe Kosovën⁴.

¹ European Commission: "JRC Science for Policy Report: Status of air pollutants and greenhouse gases in the Western Balkans", 2020

https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC118679/air_qualityghg_western_balkans_online.pdf

² The World Bank: "Western Balkans Regional AQM – Northern Macedonia", 2019

<http://documents1.worldbank.org/curated/en/116521576516981237/pdf/Air-Quality-Management-in-North-Macedonia.pdf>

³ The World Bank: "Western Balkans Regional AQM – Bosnia and Herzegovina", 2019

<http://documents1.worldbank.org/curated/en/117281576515111584/pdf/Air-Quality-Management-in-Bosnia-and-Herzegovina.pdf>

Vlefshmëria e të dhënave, si në raportet kombëtare ashtu edhe në ato të paraqitura në Agjencinë Evropiane të Mjedisit (ZEE) ndryshon nëpër vende të ndryshme. Rezultatet e matjes në orë janë kriteret kryesore. Standardet evropiane kërkojnë një disponueshmëri vjetore të të dhënave 90%; megjithatë, regjistri gjithashtu përmban të dhëna nga stacionet matëse që arrijnë vetëm deri në 75%.

Komisioni Evropian deklaron se numri i stacioneve që dërgojnë të dhëna në Agjenci është i kufizuar. Shumica e tyre janë të vendosura në Maqedoninë e Veriut.

Cilësia e të dhënave kërkon mirëmbajtje të rregullt të pajisjeve të rrjetit shtetëror, e cila është e shtrenjtë. Fondet më të mëdha janë të nevojshme për matjen automatike të niveleve të PM, dhe procedurat e ngadalta të prokurimit kanë shkaktuar vonesa njëmuje⁵⁶.

Shumica e vendeve të rajonit nuk kanë një regjistër të saktë të burimeve dhe niveleve të emetimeve të ndotësve.⁷

Vullneti politik

Marrja e vendimeve për masat për të përmirësuar cilësinë e ajrit kërkon monitorim të hollësishëm të situatës, së bashku me raportet zyrtare që përmbajnë të dhëna të përgjithshme. Nëse nuk ka një matje të vazhdueshme, institucionet e kujdesit shëndetësor nuk janë në gjendje të monitorojnë dhe studiojnë efektet e ndotjes së ajrit.

Pjesa më e madhe e përgjegjësive për monitorimin e ndotjes dhe sistemet e informacionit publik u takojnë qeverive të shteteve të rajonit. Për të kapërcyer këto sfida, duhet të ketë investime të mëdha, por shumë nga problemet mund të zgjidhen thjesht duke shfaqur vullnet politik - autoritetet qendrore kanë fuqinë dhe kapacitetet për të përmirësuar bashkëpunimin dhe koordinimin me nivelet më të ulëta administrative dhe për të mundësuar shkëmbimin e informacionit. Ata janë gjithashtu të ngarkuar me përmirësimin e procesit të mirëmbajtjes së stacioneve të monitorimit dhe përfshirjen e më shumë prej tyre në sistemin evropian.

Pavarësisht nëse bëhet fjalë për një ndotje që rritet në disa zona ose në tërësi thjesht jemi bërë më të vetëdijshëm për këtë për shkak të më shumë të dhënave që janë në dispozicion, kjo nënkupton një faktor tjetër të rëndësishëm kur bëhet fjalë për vullnetin politik. Gjegjësisht, presioni nga publiku. Është e qartë se qytetarët dhe organizatat për mbrojtjen e mjedisit duhet të kërkojnë përbushjen e së drejtës për informacion në ajrin që thithim.

Fuqia e bashkësisë

Presioni i ushtruar mbi institucionet tashmë është amplifikuar nga popullariteti i faqeve të internetit për monitorimin e ndotjes së ajrit dhe aplikacioneve mobile që ofrojnë të dhëna të përgjithshme dhe qasje të thjeshtë në informacionin për qytetet dhe shtetet nga i gjithë rajoni. Zhvillimi i tyre i vazhdueshëm, së bashku me aksesin e mundshëm në të dhënat historike dhe analizën e tij

⁴ The World Bank: "Western Balkans Regional AQM – Kosovo", 2019

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33041/Air-Pollution-Management-in-Kosovo.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=64&zoom=100,92,813>

⁵ Institut za javno zdravlje Srbije "Milan Jovanović Batut" (*Institute of Public Health of Serbia*): "Zagađenost urbanog vazduha na teritoriji Republike Srbije merena u mreži institucija javnog zdravlja u 2019. godini", 2020 <http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/higijena/GodisnjilzvestajVazduh%202019.pdf>

⁶ Godišnji izvještaj o kvalitetu zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2019. godinu (2020) (*Annual Report on Air Quality in the Federation of Bosnia and Herzegovina in 2019*)

⁷ European Commission: "JRC Science for Policy Report: Status of air pollutants and greenhouse gases in the Western Balkans", 2020 https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC118679/air_qualityghg_western_balkans_online.pdf

krahasuese, do të mobilizojnë më tej popullatën dhe do të rrisin ndërgjegjësimin në lidhje me këtë çështje djegëse.

Kohët e fundit, qytetarët kanë lidhur të dhënat nga aplikacionet me ato të mbledhura nga pajisjet e tyre matëse të ndotjes së ajrit në familje. Këto nuk janë aq precize sa stacionet zyrtare - megjithatë, të lidhura me të dhëna meteorologjike, ato mund të jenë një aset i dobishëm për parashikimin e ndotjes. Transferimi i informacionit nga pajisjet personale në aplikacione është gjithashtu i dobishëm për njerëzit në zona që ende nuk kanë njësi zyrtare të monitorimit.

Një nga detyrat kryesore është krijimi i një katalogu / inventari të burimeve, llojeve dhe sasive të ndotësve, në mënyrë që të regjistrohet pjesa e aktiviteteve individuale njerëzore në shkaktimin e ndotjes së ajrit. Qeverisjet lokale luajnë një rol jetësor në këtë çështje. Gjegjësisht, ky informacion do të jetë i plotë vetëm nëse përfshin pajisjet e ngrohjes shtëpiake dhe llojin e karburantit që ata përdorin. Duke folur për bashkitë dhe qytetet, ato gjithashtu mund të kontribuojnë duke vendosur shfaqje dixhitale të informacionit mbi ndotjen e ajrit në vendet publike.

Duke nënshkruar Deklaratën e Sofjes në nëntor 2020, Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina, Mali i Zi, Kosova, Maqedonia e Veriut dhe Serbia kanë rënë dakord të miratojnë Agjendën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor, e cila përcakton detyrimet e shteteve BP6 në përmirësimin e përpjekjeve të monitorimit dhe raportimit, dhe hap një rrugë drejt fondeve të BE-së.

Së fundmi, të qenit i mirëinformuar për këtë çështje është i mundur vetëm me përfshirjen e mediave - transmetuesit publik dhe privat, media lokale si dhe ato me mbulim kombëtar dhe rajonal. Kur bëhet fjalë për portalet dhe stacionet televizive, nuk duhet të jetë aq e gjatë që të përfshijë një figurë të animuar, ndryshimi i ngjyrës së cilës do të tregojë cilësinë aktuale të ajrit që ne po thithim.

